

Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině

Hybrálecká 13, 586 01 Jihlava, IČO 75107988
www.prirodavysociny.cz

Výběrové řízení Ochrana biodiverzity 2019

Závěrečná zpráva projektu

Ochrana vybraných druhů ptáků v lesích Vysočiny

Ivo Hertl

Úvod

Současná „kůrovcová kalamita“ nebývalého rozsahu v Kraji Vysočina představuje přímé ohrožení jednotlivých hnízdišť některých druhů ptáků žijících v lesích, především v případě kriticky ohrožených orlů mořských (*Haliaeetus albicilla*), silně ohrožených čápů černých (*Ciconia nigra*), včelojedů lesních (*Pernis apivorus*), ostřížů lesních (*Falco subbuteo*), ohrožených výrů velkých (*Bubo bubo*) a jestřábů lesních (*Accipiter gentilis*). U těchto druhů může mít snížení počtu úspěšně hnízdících párů dlouhodobý dopad na stabilitu populací jednotlivých druhů na Vysočině.

V roce 2016 jsme zahájili spolupráci s Lesy ČR s. p. a Krajem Vysočina při individuální ochraně hnízdišť orlů mořských, čápů černých a výrů velkých. Ochrana je založená na definování vzdáleností od hnízda a termínů, kdy při dodržování klidu vybraných lesnických prací nebude docházet k rušení hnízdících ptáků. Za tři roky spolupráce jsme získali cenné poznatky ke způsobům komunikace s vlastníky, které jsme následně uplatnili při rozšíření spolupráce v roce 2019. Nové doporučení jsme rozšířili o jestřáby lesní, včelojedy lesní a ostříže lesní a další druhy silně ohrožených kulíšků nejmenších (*Glaucidium passerinum*), sýců rousných (*Aegolius funereus*) a holubů doupňáků (*Columba oenas*) hnízdících v dutinách stromů. Do spolupráce bylo nově zapojeno i regionální pracoviště AOPK ČR.

Metodika

V průběhu jarního období roku 2019 jsme provedli opakované kontroly tradičních hnízdišť a vyhledávali nová hnízdiště vybraných druhů nejvíce postižených „kůrovcovou kalamitou“ a osobním jednáním s vlastníky lesních pozemků jsme zajišťovali zdárný průběh hnízdění na jednotlivých lokalitách při současné minimalizaci omezení lesnických prací.

Do projektu se zapojilo 15 spolupracovníků z řad členů Pobočky ČSO na Vysočině, terénní práce byly organizovány formou pravidelných informačních pokynů tak, aby bylo provádění prací co nejvíce efektivní.

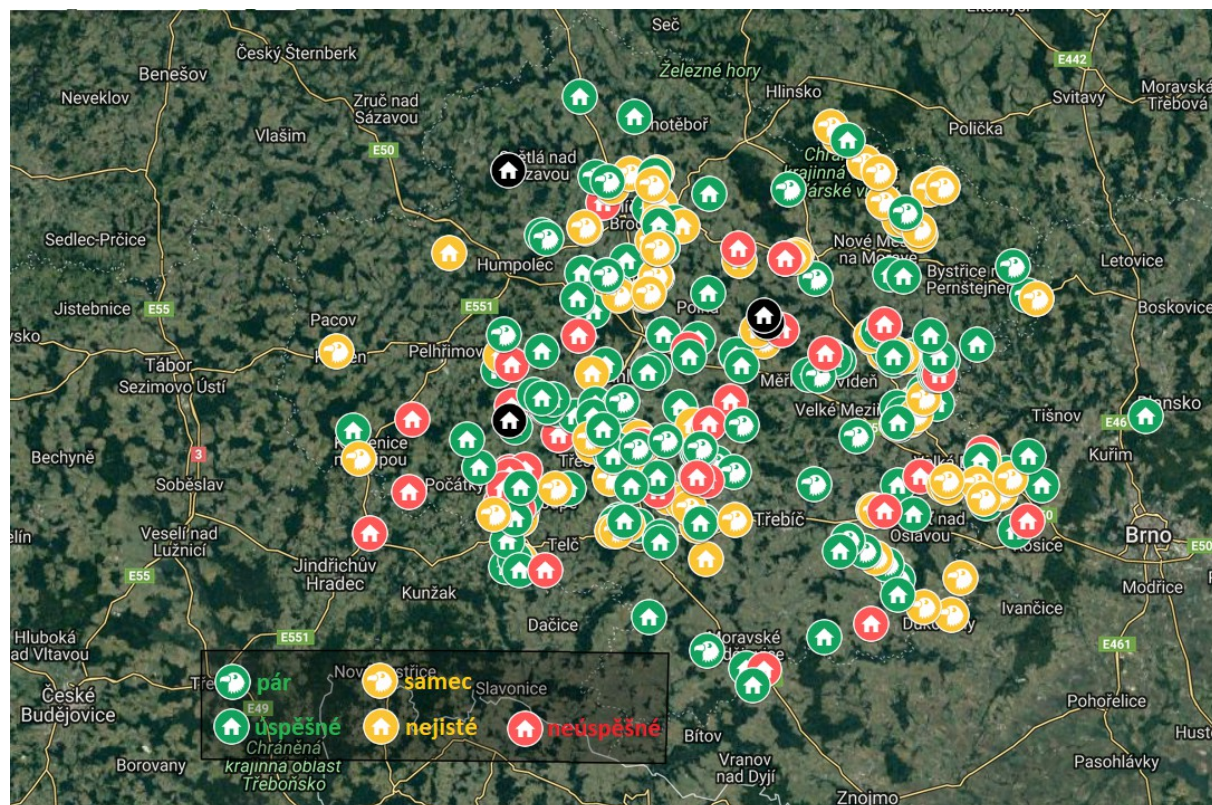
Průběh hnízdění, vybrané parametry hnízdiště a okolnosti zjištěné při jednotlivých kontrolách byly zapisovány do hnízdních karet. S touto databází je propojena neveřejná mapová vrstva. Lokalizace jednotlivých hnízdišť byly následně zaneseny do nálezové databáze NDOP.

Výsledky

V rámci realizace tohoto projektu bylo v roce 2019 nalezeno 173 hnízdišť zvláště chráněných druhů ptáků, z toho 160 na území Kraje Vysočina. Dalších 138 potenciálních hnízdišť bylo lokalizováno na úrovni okrsků, tedy oblastí se stálým výskytem dospělého ptáka nebo kompletního páru. Druhové složení tohoto souboru představuje následující tabulka.

	hnízdění			okrsek		celkem
	úspěšné	neúspěšné	nejisté	pár	samec	
orel mořský	5	8	0	8	6	27
čáp černý	18	6	0	-	-	24
výr velký	25	14	10	21	7	77
jestřáb lesní	18	3	0	6	20	47
včelojed lesní	2	1	1	1	0	5
ostříž lesní	3	0	0	4	0	7
sýc rousný	33	10	5	0	45	93
kulišek nejmenší	5	0	0	2	19	26
moták pilich	2	1	0	0	0	3
volavka popelavá	2	0	0	0	0	2
celkem	113	44	16	41	97	311

Rozmístění hnízdišť sledovaných druhů ptáků uvádí následující obrázek. Symbolem domečku jsou označena nalezená hnízda, symbolem ptáka potom lokalizované okrsky.

Orel mořský - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve starých smrkových porostech. Vzhledem k tomu je potřeba pro udržení populace druhu vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, vzhledem ke chřadnutí porostů ptáci častěji zakládají nová hnízda. Zlepšit je potřeba organizací kroužkování mláďat na hnízdech.

Zajímavosti k nálezům 2019: hnízdní strom: 9× smrk, 2× modřín a 2× borovice. Neúspěšná hnízdění: 2× otrava, 1× pokáceno s mláďaty, 1× patrně vyhnání čápy černými, 1× patrně kolize s výry, 1× lesnické práce (mnoho vlastníků), 2× neznámé příčiny. Adaptaci některých párů na změny lesního prostředí dokumentuje hnízdění ve zcela uschlém porostu nebo hnízdění na pasece, na které od zimy probíhaly těžební práce.

foto: Filip Hruška

Čáp černý - rizikový druh citlivý na vyrušení. Ochranu nutno založit na spolupráci s lesníky. Z mysliveckého hlediska nekonfliktní druh. Vylepšit je také potřeba organizací kroužkování mláďat na hnízdech. Velice komplikované je vyhledávání nových hnízd.

Zajímavosti k nálezům 2019: hnízdní strom: 10× modřín, 8× smrk, 3× borovice, 2× buk, 1× jedle. Neúspěšná hnízdění: 2× opuštění hnízda (predace nebo vyrušení), 3× nečekaná těžba nebo skládkování dřeva, 1× patrně vyhnání jestřábem. V jednom případě naopak čápi z hnízda vystrnadili výry. Adaptaci některých párů na změny lesního prostředí dokumentuje úspěšné hnízdění páru na téměř soliterním stromě na pasece, pozorován byl zde dospělý pták s mláďaty na hnízdě v těsné blízkosti kamionů nakládajících dříví.

foto: Filip Hruška

Výr velký - rizikový druh, ohrožený především těžbou stromů v okolí hnízda. Vzhledem k množství známých hnízdišť nelze zajistit ochranu plošně, bez kontroly hnízda v předjaří, současně však vyrušení samice z hnízda může mít za následek opuštění snůšky. Jako optimální se jeví kontrolu obsazených hnízd založit na nočním odposlechu nebo využití hlasových záznamníků (akustický monitoring) a za obsazené hnízdo považovat stanoviště se zaznamenaným pářením, které probíhá v bezprostředním okolí hnízda. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, přibývá hnízd ve svazích, u paty stromu nebo pod vývratem, také roste počet stromových hnízd. Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno individuálně zvážit.

Zajímavosti k nálezům 2019: umístění hnízda (46 popisů): 7× lom, 27× skalka nebo skála, 8× pata stromu nebo vývrát, 4× stromové hnízdo. Neúspěšná hnízdění: 10× opuštění hnízda (predace nebo vyrušení), 2× těžba dřeva, 1× vyhnání čápy černými a 1× neznámo (mrtvé mládě pod stromem). Nejistá hnízdění = nález hnízdní kotlinky bez zjištění snůšky.

Jestřáb lesní - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve středně starých a starých smrkových porostech. Vzhledem k tomu je potřeba pro udržení populace druhu vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, vzhledem ke chřadnutí porostů ptáci častěji zakládají nová hnízda. Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno individuálně zvážit.

Zajímavosti k nálezům 2019: hnízdní strom (20 popisů): 12× smrk, 6× modřín a 2× borovice. Neúspěšná hnízdění: 1× možný konflikt s výry, 1× drobné zásahy v době toku, následně schne hnízdní strom, 1× predace odrostlých mláďat savcem.

Včelojed lesní - silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve středně starých smrkových porostech. U všech tří časně nalezených hnízd byla odložena nebo omezena těžba. Všechna hnízda se v průběhu léta ocitla na zcela uschlých stromech.

Zajímavosti k nálezům 2019: všechna nalezená hnízda na smrknu v převážně smrkovém porostu. Neúspěšné hnízdění - podezření na predaci ze strany jestřába nebo výra.

foto: Josef Chobot

Ostříž lesní – vzhledem k pozdnímu přiletu ptáků na hnízdiště je nutná specializace a cílené vyhledávání v době toku. Dvě letošní hnízda zjištěna náhodně, nalezením vyvedených mláďat.

Zajímavosti k nálezům 2019: na jednom hnízdišti 14.7. zjištěn pár, jeden z ptáků přináší potravu. Hnízdo bohužel nebylo dohledáno. 3.8. na lokalitě probíhá nečekaná těžba a ptáci jsou pryč.

Sýc rousný - tolerantní druh, přímo ohrožen především likvidací samotného hnízdního stromu. Z tohoto důvodu by bylo vhodné rozšířit období ochrany doupných stromů. Obsazuje hnízdní budky, na většině budek umístěných více jak 3 roky jsou však přítomny známky pobytu kun. Hnízda důsledně chráněná Hukinolem mají větší šanci vyhnout se predaci. V kombinaci s pravidelným převěšováním budek lze udržet nebo posílit populaci a nabídnout tak k biologické ochraně lesa.

Zajímavosti k nálezům 2019: nález obsazené tradiční dutiny v hraně čerstvé paseky, práce provedeny pravděpodobně již v době počátku inkubace. Hnízdní strom (39 popisů): 38× buk, 1× javor. Celkem 9× obsazena hnízdní budka. Hnízdění v hnízdech důsledně ošetřovaných přípravkem Hukinol ve 100% míře úspěšná. Neúspěšná hnízda: 3× predace, 4× pravděpodobně predace, 2× vyplaveno, 1× obsazeno včelami.

foto: Ivo Hertl

Kulíšek nejmenší - potenciálně silně rizikový druh – evidentně se vyhýbá oblastem s těžbami, opouští i dlouhodobě obsazované okrsy.

Zajímavosti k nálezům 2019: Silnou vazbu k obsazenému hnízdišti dokládá případ, kdy ptáci dokázali vyhnídit ve stromě, v jehož okolí proběhla koncem dubna masivní těžba.

Prezentace výsledků

Výsledky řešení tohoto projektu byly prezentovány na Šesté jihočeské ornitologické konferenci s celostátní účastí. Rozšíření této aktivity do dalších krajů ČR jsme jednoznačně doporučili.

Spolupráce s lesníky

Z naší strany hodnotíme spolupráci s lesníky za bezproblémovou. Jejím základem je včasné kontaktování odpovídajícího lesníka a provedení místní obhlídky hnízdiště. Na místě samotném potom v souladu s doporučením stanovit ochranná opatření. Jako nedostatečné se jeví informování lesníků formou zaslání seznamu hnízdišť. Osobní kontakt je alespoň v případě prvního kontaktu bezpodmínečně nutný.

Po skončení hnízdní sezóny proběhlo setkání na krajském ředitelství Lesů ČR, kde jsme si oboustranně potvrdili bezproblémovou spolupráci a zájem a ochotu pokračovat v praktické ochraně vybraných druhů ptáků v lesích.

Spolupracující organizace – spolupráce byla navázána s 16 subjekty. Těmto organizacím patří poděkování za spolupráci a bude jim doručena tato závěrečná zpráva.

Lesy ČR, s. p. - lesní správy Náměšť nad Oslavou, Třebíč, Nové město na Moravě, Telč, Pelhřimov, Ledec nad Sázavou

Správa městských lesů Jihlava, s. r. o.

Městská správa lesů Pelhřimov, s. r. o.

Městys Křižanov

Lesní družstvo svazu obcí, s. r. o.

Arcibiskupství Pražské

Kanonie premonstrátů v Nové Říši

CURATORE Rajhrad, s. r. o.

Kinský Žďár, a. s.

Lesní a rybochovné hospodářství, s. r. o.

Lesní hospodářství Zátíší, s. r. o.

Návrhy na úpravy doporučení

Hnízdní sezóna 2019 byla z meteorologického hlediska poměrně výjimečná, u některých druhů došlo k poměrně brzkému začátku hnízdění. Z tohoto důvodu doporučujeme posunout začátek striktní ochrany hnízdišť u jestřába lesního, sýce rousného a kulíška nejmenšího o 14 dní dopředu, tedy od 1. března.

Dostatek potravní nabídky v roce 2019 naopak u sýce rousného přinesl častější náhradní hnízdění a proto doporučujeme prodloužit období ochrany doupných stromů do konce července.

Závěr

V roce 2019 bylo na území kraje Vysočina a v jeho blízkém okolí sledováno 173 hnízd vybraných zvláště chráněných druhů ptáků, ohrožených současnou „křovcovou“ kalamitou. Pokud to okolnosti vyžadovaly, byl kontaktován hospodařící lesník a na základě osobní terénní obhlídky byly stanoveny podmínky zajištění ochrany hnízdišť.

Domluvené podmínky ochrany byly respektovány a tato spolupráce byla vyhodnocena jako oboustranně bezproblémová. Tento způsob praktické ochrany hnízdišť lesních druhů ptáků proto můžeme jednoznačně doporučit.

Podrobné sledování jednotlivých hnízdišť přineslo několik zajímavých poznatků, jeví se určité náznaky adaptace konkrétních párů na probíhající změnu lesního prostředí a vyšší intenzitu pohybu osob a techniky v lesích.

Z letošního monitoringu vyšlo několik námětů na úpravu doporučení, jehož návrh pro příští rok je současně s metodikou včasného vyhledávání hnízdišť přílohou této zprávy.

Seznam příloh

1. Doporučení k ochraně hnízd vybraných druhů ptáků v lesích (aktualizováno pro rok 2020).
2. Metodika včasné lokalizace hnízdišť (aktualizováno pro rok 2020).